

menni a Jókai Egyetem, amely elsősorban a pedagógus-utánpótlást biztosította volna, azonban akkor ez nem valósulhatott meg.

1992-ben lehetőség mutatkozott – nem az oktatási törvény, hanem a közigazgatási törvény adta –, hogy a városok önkormányzatai saját költségvetéséből saját anyagi lehetőségeiket kihasználva oktatási központokat hozhatnak létre. Komárom város volt az első ebben a sorban, amely létrehozta saját városi egyetemét.

A városi egyetem tulajdonképpen olyan intézmény, amely úgy biztosítja az oktatási feltételeket, hogy más felsőoktatási intézményekkel – egyetemekkel, főiskolákkal – közösen szervezi az oktatómunkát, ill. a városi egyetem szervezi, a többi egyetem, főiskola pedig felveszi a városi egyetemen jelentkező levelező hallgatókat, s ők biztosítják egyben a szakmai részt. A városi egyetemen folyik az előadás, az oklevelet, a diplomát azonban az illető egyetem, főiskola adja. A komáromi városi egyetemnek a kecskeméti mezőgazdasági főiskolával, a győri tanítóképző főiskolával és a soproni óvónképző főiskolával van kapcsolata, ill. a nagyszombati műszaki egyetemmel. Ezek a felsőoktatási intézmények biztosítják a szakembereket, a városi egyetem pedig a feltételeket az oktatómunkához. Ez ilyesformán nem egy valódi egyetem, csak egyfajta pótmegoldás – egyelőre. Jövőre szeretnék tovább bővíteni a képzést vallásoktatók, hittanoktatók képzésével. Távolról a valódi egyetem létét saját szakemberek magyarországi képzésével szeretnék biztosítani.

Jelenleg különböző helyszíneken folyik az oktatás, ahol szerződésileg biztosítható volt terem. A tiszti pavilon rendbehozásával lesz az egyetemnek végleges otthona. Jelenleg a második szemeszter folyik, 30–30–30 fős létszámmal 3 tagozat működik, ill. ezen kívűl egy színészi előképzés a komáromi Jókai Színház és a kassai Thália Színház számára, itt 10 hallgató van. Az egyetem állami támogatást nem vesz igénybe, alapítványi támogatással működik, ill. a levelező hallgatók anyagi hozzájárulása révén: nekik az oktatáshoz hozzá kell járulniuk 1.000–1.500–2.000 koronával évente. Komárom város költségvetésében már most milliós nagyságrendben számol a városi egyetemmel.

A városi egyetem a szlovák közvéleményben nem talált jó visszhangra, mivel magyar nyelven folyik a tanítás, a nemzeti színvetű szlovák lapokban számos durva támadás éri a város vezetését és az egyetemet magát. Ha ezt a városi egyetemet nem sikerül életben tartani, akkor az ezredfordulóra meglehet, hogy szakképesítés nélküli pedagógusok fogják ellátni a feladatukat. A városi egyetemek megoldást jelenthetnek ebben. Királyhelmecen is gondolkodnak hasonló megoldáson, ill. úgy tűnik, hogy szeptembertől az Ung vidéken, Bodroghözben is megalakul egy ilyen városi egyetem, a miskolciak, a magyarországi felsőoktatási intézmények, valamint sárospataki szakemberek segítségével.

OKTATÁS ÉS NEMZETI IDENTITÁS

Az oktatás lehetőségeiről a magyarországi szlovénok helyzetének példáján

Magyarországon szlovénok viszonylag kis számban, egy tömbben, Vas megyében laknak, immár évszázadok óta. Anyanemzetüktől való hosszú különélésük nyelvükben is tükröződik: az irodalmi nyelv ill. a szlovéniai köznyelv változásai a magyarországi népcsoport nyelvét, nyelvhasználatát érintetlenül hagyták, így a szlovén itteni tájnyelvi változata, az archaikus vonásokat és erős német hatásokat mutató “vend nyelv” oly mértékben önállósult, hogy komoly megértési nehézségek adódhatnak a két nyelvi változat találkozásakor. A tájnyelv hosszú története során számos magyar elemet is magába épített.

A szlovén nép, ill. a vend népcsoport az első világháborút követően új feltételek közé került. Az addig teljes egészében a Monarchiában élő szlovénok egységét megbontották az

új határok: a szlovénok, s ezen belül is a vendek legjelentősebb része Jugoszláviához, másik, kisebb részük Ausztriához került. Magyarországhoz a Vend-vidéknek nevezett, Szentgotthárd környéki régió tartozik. E területet hét község alkotja: Alsószölnök, Apátistvánfalva, Felsőszölnök, Kétvölgy, Orfalu, Rábatótfalu (ma Szentgotthárd városrésze) és Szakonyfalva. A térség népességszáma a század első felében mutatott kismértékű emelkedést követően – az elvándorlás és a csökkenő természetes szaporodás következtében – egyre kevesebb lett.

I. TÁBLA

A Vend-vidék népességszáma és a szlovén népesség aránya a térség falvaiban

	1910	1949	1960	1970	1980	1990
Népességszám*	4939	5153	4202	3970	3402	
Népességszám**					2722	2268
Szlovénok aránya**			76,5%	79,2%	72,3%	61,9%

* Az említett hét település népességszáma

** Az 1980-as években Szentgotthárdhoz csatolt Rábatótfalu nélkül.

A szlovénok az idők során szétszóródtak, s jelenleg alig több mint 60%-uk él a térség 6 önálló községében. Szétszóródásuk egyben asszimilációjuk kezdetét is jelenti, amit jelez a népszámlálási statisztikák szerinti csökkenő számuk is (a századfordulón 5361 főt, 1930-ban 4742 főt, 1949-ben 3704 főt, 1970-ben 3347 főt, 1990-ben pedig 2252 főt tartott nyilván szlovénként a magyar népszámlálás országosan).

Az első világháború utáni határmegvonással csökkentek az itt élő szlovénok (vendek) számára a nemzetiségi lét esélyei: magyarországi csoportjuk nemcsak az anyanemzettől került távolabb, de kis létszámarányuknál fogva, vegyes házasságoknak jobban kitéve, a csoport társadalmi, kulturális önreprodukciója is megnehezült. Asszimilációs tendenciák mégis csak jóval később indultak meg, részben a határ átjárhatósága, részben a még szinte mozdulatlan paraszti társadalom erős kötőereje révén.

1945 után a határ megszigorítása, a vasfüggöny, a határsáv-rendszer súlyosabban érintette a nemzetiségi lakosság életét, mint a korábbi határkiigazítás: kapcsolataik megszakadtak a határ másik oldalán, Ausztriában és Jugoszláviában élő csoportjaikkal. Mégis, határokon túli kapcsolataik miatt az 50-es években állandó zaklatásnak voltak kitéve, "kémkedés" miatti koncepciók perektől, kitelepítésektől való állandó félelem sem erősítette nemzeti öntudatukat, népszámláláskor szívesebben vallották magukat magyarnak.

A népesség elvándorlása e falvakból a városok irányába már az 50-es években megindult. Ez a folyamat a 70-es években ismét felgyorsult a körzetesítési politika révén. A körzetesítési politika különösen kedvezőtlenül érintette a környék nemzetiségi falvait. Az aprófalvas szerkezetű Vend-vidékről elsősorban a fejlődésnek induló Szentgotthárdra törekedett a falusi lakosság jó része. (A vidék településeire gyakorolt különösen kedvezőtlen hatást jól illusztrálja, hogy míg a megye összes községének a lélekszáma 1949 és 1980 között 23,4%-kal csökkent, addig a Szentgotthárd környéki nemzetiségi falvaké 45,4%-kal).

A városba költözés, a városi, ipari munkavállalás, a magyar nyelvű környezetben való lét szükségképpen szűkítette a nemzetiségi lét legfontosabb bázisát: a nyelvhasználatot. A városi munkavállalással a kétnyelvűség vált jellemzővé, s az anyanyelv használata egyre inkább a családra szorítkozott. A vegyesházasságok azonban – amelyeknek a városi környezetben nagyobb a valószínűségük, de a határőrség fokozott jelenléte miatt a falvakat is elérte – ma már a családi nyelvhasználatot is veszélyeztetik.

A fenti tendenciáknak tudható be elsősorban, hogy ma a tájnyelv, a "vend nyelv" szerepe, használata, iskolai oktatása visszaszorulóban van. A szlovén nyelv iskolai oktatásának hely-

zete érzékeny jelzője a nemzetiségi öntudat jelen állapotának, részben oka, de inkább következménye a magyar nyelvű kulturális hatások fokozatos dominánssá válásának.

A szlovén nyelvű oktatás

A vidéken a népoktatás a 16–17. század fordulójától a 19. század végéig gyakorlatilag anyanyelven folyt.[†] A 19. század végén az állami elemi iskolák telepítését szorgalmazta a vallás- és közoktatási miniszter és a megyei hatóságok. Ezen törekvések következményeként a század elejére az oktatás általános nyelvvé a magyar vált, de külön tantárgyként tanították a helyi tájnyelvet, a vendet is, sőt a hittant is. Az elzárt falusi élet körülményei között, élő anyanyelvi közegben az oktatás ezen formája megfelelőnek, elegendőnek bizonyult az anyanyelvi, nemzeti tudat megőrzésére.

A nemzetiségi nyelv oktatása a második világháború után nemzetiségi nyelvoktató típusú iskolákban folyt, heti 3–4 órás képzésben. Miután ez az iskolaforma nem bizonyult elég hatékonynak a nemzetiségi önismeret kialakításához,[‡] a 80-as évek elején megkezdték az előkészületeket a kétnyelvű oktatás bevezetésére. Az 1985/86-os tanévtől folyik kétnyelvű oktatás, ami az anyanyelvi órákon kívül még néhány tantárgy anyanyelven való tanítását jelenti.

Ma az oktatott nyelv azonban már nem a vend, hanem a szlovén köznyelv. A szlovén és a vend (táj)nyelv közti választás felveti a családban használt anyanyelv és az idegen nyelvként megélt anyanyelv tanulásának nehézségét egyfelől, ill. hasznát másfelől. A kitáguló világ a helyi, csak lokális jelentőségű tájnyelvet szükségképpen háttérbe szorítja. Az oktatás tartalmi oldalának differenciálódása is a vend ellen szól: az általános iskola tantárgystruktúrája jelentős mértékben bővült az elemi iskolához képest, a felső tagozaton oktatott szaktárgyakat már nemigen lehet a nem fejlődő, írásbeliséggel éppen hogy csak rendelkező tájnyelven tanítani. Ezekben a területeken, ezen tantárgyaknál a magyar nyelv került előtérbe részben praktikus okokból, a továbbtanulás miatt.

Az anyanyelvi oktatás jelenlegi helyzete

Az anyanyelvi oktatás az oktatási rendszer minden szintjén létezik, bár a rendszerben felfelé haladva némileg szűkülő lehetőségekkel. A nemzetiségi óvodákban régebben csak magyarul foglalkoztak a gyerekekkel, hogy iskolába kerüléskor biztonsággal ismerjék a többségi nyelvet. Ma az óvodai "köznyelv" túlnyomórészt a magyar, nemzetiségi nyelvű foglalkozások (környezetismeret, ének) általában hetente kétszer fél órában vannak. Az óvodába kerülő gyerekek csak kisebb hányada hoz otthonról, a családból nyelvtudást, a többség itt, az óvodában kezd ismerkedni a nyelvvel. Dalokat, egyszerű kifejezéseket, rövid mondatokat tanulnak meg az itt töltött évek alatt.

Nyolc osztályos nemzetiségi általános iskola ma Apátistvánfalván, Felsőszölnökön, Szentgotthárdon működik, valamint alsó tagozat Szakonyfaluban (1–3. osztály), a szentgotthárdi 2. sz. iskola tagiskoláiként. Az általános iskolai szlovén anyanyelvi oktatásban részt vevő tanulók száma az elmúlt évtizedekben fokozatos csökkenést mutat. (A szlovén anyanyelvi oktatásban résztvevők száma az 1987/88-as tanévtől az 1992/93-as tanévig Apátistvánfalván 65-ről 56-ra, Felsőszölnökön 109-ről 61-re, Szentgotthárdon 119-ről 50-re csökkent.)

[†] Székely András Bertalan: A Rábától a Muráig. Nemzetiségek a határ két oldalán. Püski, 1992.

[‡] lásd Székely András Bertalan, i.m.

Az anyanyelvi oktatásban résztvevők számának csökkenése egyrészt a demográfiai hullámvölgy következménye, de igen erősen érezteti hatását a szlovén nyelvű oktatás iránti csekély, s egyre gyengülő érdeklődés: míg a szentgotthárdi iskola tanulóinak összlétszáma 1985 és 1992 közt 22%-kal csökkent, (593-ról 462-re), addig a szlovén oktatásban résztvevők számának csökkenése 55,9%-os (113-ról 50-re).

1985 ősze óta mindegyik iskolában kétnyelvű oktatás folyik: az alsó tagozaton a heti 3–4 óra szlovén nyelvtanulás mellett szlovénul tanulják az éneket, környezetismeretet. A felső tagozaton az anyanyelvi oktatás függ a szlovénul tudó szaktanárokkal való ellátottságtól is: van, ahol a testnevelés óra folyik szlovén nyelven, van, ahol a történelem; a biológia órákra igyekeznek még az anyanyelv használatát kiterjeszteni: a fontosabb fogalmakat szlovénul is megtanítják. Külön órakeretben tanítják a szlovén irodalmat.

A kétnyelvű oktatás feltételei mindegyik iskolában adottak, a szlovén nemzetiségi oktatás jövője – mint a szlovénul tanuló gyerekek csökkenő száma jelzi – mégis kérdéses: néhány lelkes, a nemzetiségi lét és oktatás kérdésének elkötelezett embert nem számítva, fennmaradását, továbbfejlesztését nemigen szorgalmazza senki. A szülők számára, akik maguk nem vettek részt kétnyelvű oktatási formában, jóval nagyobb vonzerőt jelent az iskolák majd mindegyikében tanulható német nyelv, amennyiben választhatnak; de vonzóbb még a szentgotthárdi iskolában lévő testnevelés tagozat is. A gyerekek számára sem igazán csábító ez az oktatási forma: a szlovén nyelv tanulása többnyire olyan tárgyak óraszámának rovására megy, amit általában szívesen tanulnának (pl. 2. osztályban az ének, 4. osztályban a technika, 5–7. osztályban a rajz). A szlovén számukra már nem anyanyelv, így a másik kötelező idegen nyelvvel – ami itt túlnyomórészt a német – együtt már két nyelvet tanulnak.

A pedagógusok egy részének sem belső kényszer a nemzetiségi oktatás. A kétnyelvű iskolák anyanyelvi szaktárgyi oktatását nem is vállalják mindenütt szívesen, ez fokozná a túlterheltségüket. Részben a pedagógusok hozzáállása, részben a szlovénul nem tudó tantestületi tagok miatt a tanári köznyelv általában a magyar. Az iskolai adminisztráció kizárólag magyarul történik. A Szlovén Szövetség szorgalmazná, ill. segítené a nemzetiségi oktatást (4 ösztöndíjas helyük van szlovéniai középiskolákban), de komoly koncepciója, célkitűzései nemigen vannak.

A középiskolai szlovén nyelvoktatásra a szentgotthárdi Vörösmarty Mihály gimnázium ad lehetőséget. A javuló feltételek ellenére azonban nem sokan választják ezt a nyelvet: jelenleg 10 tanuló tanul szlovénul. A csekély számú érdeklődés a nemzetiségi identitást még őrző – zömmel falusi – tanulók más irányú pályaválasztásának szükségszerű következménye. A szakmunkásképző, ill. a szakközépiskola népszerűbb a körükben, ez viszont szétszóródásukat is jelenti egyben. A gimnáziumban évfolyamonként szlovénul tanuló 1–4 diák már a továbbtanulás reményében választja a szlovént, ezzel igen jók a továbbtanulási esélyek akár a szombathelyi főiskolán, akár valamelyik szlovéniai egyetemen vagy főiskolán. Többnyire tovább is mennek ezekbe az irányokba, így a gimnázium tulajdonképpen már a helyi nemzetiségi elit képzésének legfontosabb csatornája. (A helyi Kereskedelmi Szakmunkásképző és Szakközépiskolában sokáig szlovén szakör működött, mostanában kezdik beiktatni a szlovén órákat a tanmenetbe.)

A szlovén nyelvű felsőfokú oktatásra részben Magyarországon, a szombathelyi főiskolán van lehetőség, amely a pedagógusképzésre korlátozódik, részben Szlovéniában, ahol a ljubljani egyetemen folytathatnak bármilyen, ott elérhető stúdiumot a magyarországi hallgatók. A szombathelyi főiskolán 1985-ben 27 hallgató tanult. A szlovéniai továbbtanulási lehetőséggel évente 2–3 hallgató él, jelenleg hárman tanulnak kinn, egyikük újságróképzésben vesz részt, ketten műszaki tanulmányokat folytatnak.

Az oktatási rendszer kapcsolata Szlovéniával az iskolarendszer minden szintjén jónak mondható. Az anyaországgal az általános iskoláknak általában van kapcsolatuk, kirándulások, sport- és kultúrprogramok közös szervezése a legjellemzőbb. Szlovéniai középiskolában

is tanulhatnának az itteni diákok, ezt nehezíti azonban az iskolarendszer és a színvonal különbsége, ill. a rossz közlekedés, emiatt azonban ezt átjárással nem, csak kollégiumi elhelyezéssel lehet megoldani, amit az itteni családok kevésbé szívesen vállalnak.

Konklúzió

A helyi nemzetiségi oktatás helyzetét áttekintve úgy tűnik, a szlovén nyelvű oktatás lehetőségei messze meghaladják a vele szemben felmerülő társadalmi igényeket, ami kérdésessé teszi a helyi nemzetiségi nyelvoktatás jövőjét, s tulajdonképpen a helyi nemzetiségi csoport létének jövőjét is.

A folyamat szükségszerűnek, s feltartóztathatatlanak látszik: a szlovén (vend) nyelv nem igazán közege a helyi társadalmi, kulturális életnek. A magyar nyelv használata dominál a hivatalokban. Az írásbeli ügyintézés nyelve mindenütt a magyar. Szlovén nyelvű helység-nevtáblák, szórványosan a közintézmények feliratai is jelzik, hogy a hivatal, ha erőtlennül is, de igyekszik valamilyen szinten fenntartani a nemzetiségi nyelvhasználatot. A lakosság ugyanakkor egyre kevésbé igényli ezt, szlovénységük nem igazán fontos ma már számukra – ezt jelzi az egyik legelzártabb település temetője is, ahol minden sírfelirat magyar!

A szülők nemzedéke, kitéve az asszimilálódást segítő társadalmi folyamatoknak, s kimeradva az intenzív nemzetiségi oktatás lehetőségeiből, már nem szorgalmazza gyermeke szlovén tanulását. A családban általánosabban használt nyelv a magyar, ennél fogva a fiatalabb korosztályokban a nyelvi asszimiláció már csaknem teljes. A szlovénul tanuló gyerekek „anyanyelvüket” idegen nyelvként tanulják, ebből adódóan csekély lelkesedéssel. Nagyobb lelkesedésre ösztönözhetne a szlovén nyelvtanulásban a nyelvtudás gyakorlati használhatósága. A szlovén nyelvtudás azonban hosszú időn keresztül nem bírt ilyen gyakorlati vonzerővel sem, az elhelyezkedést csak a nemzetiségi pedagógusok esetében segítette. A hosszantartó elzárt, határmenti lét, a rossz politikai, később közlekedési viszonyok nehezítették a Szlovéniával való kapcsolattartást, s az ebből adódó esetleges előnyök kihasználását.

A határ megnyitása, új határátkelőhelyek létesítése, a határforgalom élénkítése – igaz, kissé elkésve, de – talán lendíthet még valamit a nemzetiségi oktatás helyzetén. Félő ugyanakkor, hogy a határok megnyitása sem elsősorban ebbe az irányba segíti az orientálódást. Az osztrák határ, Ausztria (elsősorban az osztrák munkaerőpiac) közelsége előnyösebb, a német nyelvtudás jobban hasznosul a mindennapi életben, s a jobb élet reménye fontosabbnak bizonyulhat a nemzeti identitás megőrzésénél. Nem kizárt, hogy ez utóbbi esetben a nemzetiségi oktatás idővel csupán a helyi nemzetiségi értelmiség és néhány megszállott ügye marad.

Györgyi Zoltán & Imre Anna

BELOIANNISZ – GÖRÖG FALU ÉS ISKOLA

A község Fejér megye nyugati részén, Ercsi határában, az Ivánca-Besnyő-Pusztaszabolcs háromszög közelében fekszik. Közúton zsákutca, a legközelebbi vasútállomás Ivánca. A Budapest-Pusztaszabolcs közötti vonat-összeköttetés miatt a főváros, illetve kisebb mértékben Dunaújváros vonzáskörzetébe esik. A megyeszékhely csak ügyvel-bajjal érhető el. A község lakosainak jelenlegi száma 1.300 fő. A község 1951-ben épült ki Ercsi külterületéből (Szinatelep), nevét az 1946–49-es görög kommunista felkelés vezetőjéről kapta, akit 1951-ben kivégeztek. A felkelésben résztvevők és családjaik emigráltak, és politikai menedékkjogot kaptak Magyarországon. Egy részüket itt telepítették le.